

Economie of euthanasie?

In het begin van de kabinetsinformatie leken twee zaken centraal te staan: de te volgen economische politiek en de euthanasiewetgeving. Hoewel politici tijdens een kabinetsformatie uitblinken in mistige formuleringen doemen toch de contouren op van een structureel probleem van de democratie, een probleem dat in de wiskundige economie bekend staat onder de naam 'Arrow's impossibility theorem'. Dit is een wiskundige stelling die de mogelijkheid van inconsistente besluitvorming aan toont. Op basis van een aantal milde veronderstellingen kunnen beslissingsregels zoals 'de meeste stemmen gelden' tot verbazingwekkende ordeningen leiden. Zonder exact op deze stelling in te gaan zal ze hier worden toegelicht aan de hand van de (schijnbare) stellingnames van de vier grote partijen. Hiertoe worden allereerst vier beleidsopties gedefinieerd. Daarna worden veronderstellingen geformuleerd over de preferenties van de vier grote partijen en ten slotte wordt nagegaan wat de ordening van de vier beleidsopties zou zijn nadat de fractievoorzitters zich achtereenvolgens over de wenselijkheid van de ene optie ten opzichte van de andere hebben uitgelaten. Ter wille van het betoog worden de beleidsopties en de meningen van de vier grote partijen op ongenueanceerde wijze geïnterpreteerd en weer gegeven. Hierdoor komt het probleem wat scherper in beeld en wordt het aan de lezer overgelaten te concluderen of een meer genuanceerde interpretatie tot andere conclusies zou leiden. De vier beleidsopties zijn:

- A: een rechtse economische politiek en een vrije euthanasiewetgeving;

- B: een rechtse economische politiek en geen vrije euthanasiewetgeving;
- C: een linkse economische politiek en een vrije euthanasiewetgeving;
- D: een linkse economische politiek en geen vrije euthanasiewetgeving.

De notatie 'A > B' houdt in dat beleidsoptie A wordt geprefereerd boven beleidsoptie B. Gebaseerd op de niet altijd even heldere berichtgeving zijn de volgende veronderstellingen geformuleerd omtrent de voorkeuren van de vier grote partijen:

- VVD (23 zetels): A > B > C > D;
- CDA (53 zetels): B > D > A > C;
- PvdA (49 zetels): C > D > A > B;
- D66 (12 zetels): C > A > D > B.

De ordeningen zijn volgens eenvoudige regels opgesteld: de VVD staat duidelijk voor een rechtse economische politiek en heeft een lichte voorkeur voor een vrije wetgeving omtrent euthanasie. Het CDA getuigt regelmatig van een grote afkeer van een vrije euthanasiewetgeving en lijkt een voorkeur te hebben voor een rechtse economische politiek. D66 en de PvdA staan samen voor een linkse economische politiek en een vrije wetgeving rond de euthanasie. Bij de PvdA ligt het zwaartepunt op de economische politiek, bij D66 op de wetgeving rond de euthanasie.

Onder de veronderstelling dat de fractievoorzitters van de vier grote partijen zich gedragen naar de hierboven geformuleerde voorkeuren en dat het gewicht van hun stemmen evenredig is aan het aantal kamerzetels, zou een democratische afweging van de verschillende beleidsalternatieven ertoe leiden dat optie A geprefereerd wordt boven optie B (84

stemmen voor, 53 tegen), optie B verkozen zou worden boven optie C (76 voor, 61 tegen), optie C het zou winnen van optie D (84 stemmen voor, 53 tegen) en dat, en nu komt het aardige, beleidsoptie D met grote meerderheid van stemmen zou worden verkozen boven optie A (102 voor, 35 tegen). In formulevorm: A > B > C > D > A. De democratie loopt hiermee tegen een klassiek probleem aan dat volgens de stelling van Arrow niet valt te omzeilen zonder dat iemand de bevoegdheid wordt gegeven om knopen door te hakken; in de terminologie van Arrow een dictator.

Als de meningen zo stellig liggen als hier is verondersteld, lijkt het erop dat de formatie nog een tijdje kan duren. Daarnaast suggereert het bovenstaande dat er een zekere macht ligt bij de leider van de discussie. Het resultaat van de afwegingen kan eenduidig samenhangen met welke opties aan de orde komen en in welke volgorde dit gebeurt. Als het paarsgewijze stemmen over de beleidsopties ABCDA als een cirkel wordt beschouwd en als deze cirkel niet rond wordt gemaakt, dat wil zeggen dat er maar drie maal over twee alternatieven wordt gestemd, dan lijkt de optie die het in de laatste stemming wint uiteindelijk de meest geprefereerde optie. Bij wijze van voorbeeld stemmen we in de cirkel ABCDA tegen de wijzers van de klok in (met de klok mee zou niet logisch zijn omdat dan een afweging zou worden gemaakt over een alternatief dat al een keer door de meerderheid is weggestemd). Als eerst over C versus B wordt gestemd wint B, als daarna optie B en A in stemming komen wint A. Komen ten slotte A en D aan bod, dan lijkt D de logische beleidsoptie. Wordt daarentegen achtereenvolgens gestemd over A versus D, D versus C en C versus B, dan lijkt optie B met meerderheid te worden verkozen. Een andere mogelijkheid zou zijn dat alle opties tegelijk in stemming worden gebracht. In dat geval gaat Nederland verder met een linkse economische politiek en met een vrije wetgeving rond euthanasie. De politiek staat hiermee voor een lastig probleem en het is te hopen dat nuanceringen die het bovenstaande dichter bij de realiteit brengen, tot gevolg hebben dat het probleem kan worden omzeild. De koers om D66 uit de formatie te weren en het voorstel om de wetgeving rond euthanasie de eerstkomende vier jaar niet aan de orde te stellen, kan in die zin worden begrepen. Worden de verschillende punten zoals dat tegenwoordig wordt genoemd 'open kwesties', dan mag de Tweede Kamer gaan stemmen. Wellicht dat de eerste maatregel van de nieuwe kamer voorzitter in dat licht moet worden beschouwd: er mag weer tot diep in de nacht worden doorvergaderd.

B.A. van Hout